

ДОКТРИНА У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

ОСОБИ, ЯКІ ПРИ УКЛАДЕННІ ДОГОВОРУ ПОРУШИЛИ ЗАКОН ЧИ ЗЛОВЖИВАЛИ ПРАВАМИ, ОБОПІЛЬНО НЕ МОЖУТЬ ПОСИЛАТИСЬ НА ПОРУШЕННЯ ЧИ ЗЛОВЖИВАННЯ ІНШОЮ СТОРОНОЮ І МАЮТЬ ПЕРЕТЕРПАТИ НАСЛІДКИ ТАКИХ ПОРУШЕНЬ, ЗЛОВЖИВАНЬ*

<...>

Щодо захисту права, яким особа зловживає

36. Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України). Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними.

37. Згідно зі статтею 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

38. З конструкції частини третьої статті 13 ЦК України випливає, що дії особи, які полягають у реалізації такою особою свого права, однак вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, є формою зловживання правом.

39. Вчинення власником майна правочину з розпорядження належним йому майном з метою унеможливити задоволення вимоги іншої особи-стягувача за рахунок майна цього власника, може бути кваліфіковане як зловживання правом власності, оскільки власник використовує правомочність розпорядження майном на шкоду майновим інтересам кредитора.

40. Стаття 15 ЦК України передбачає право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Згідно з пунктом 2 частини другої статті 16 ЦК України визнання правочину недійсним є способом захисту цивільних прав та інтересів.

www.pravoua.com.ua

* Витяг із постанови Верховного Суду у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 7 грудня 2018 р. № 910/7547/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/78484783>> (дата звернення: 10.04.2022).

41. Звертаючись з позовом про визнання недійсним Договору, Позивач переслідує як кінцеву мету захист свого права власності на Майно, яким він розпорядився за оспорюваним правочином.

42. Частина перша статті 16 ЦК України встановлює, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Разом з тим відповідно до частини третьої статті 16 ЦК України суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень частин другої–п'ятої статті 13 цього Кодексу, зокрема відмовити у захисті права, яким особа зловжила.

43. Враховуючи викладене вище, Суд вважає, що позов про визнання недійсним Договору, поданий Позивачем, який є стороною цього правочину, що за його ж твердженням було вчинено з метою уникнення звернення стягнення на Майно, не підлягає задоволенню як такий, що спрямований на одержання судового захисту права, яким особа зловжила.

44. Стосовно наданих Позивачем пояснень, у яких Позивач стверджує про існування підстав для визнання Договору фіктивним за його Позовом і, відповідно, для захисту його права, та на обґрунтування цього посилається на одержані за його запитом наукові висновки, Суд вважає за доцільне навести думку професора І. В. Спасибо-Фатєєвої, викладену у наданому на запит Позивача науковому висновку, про те, що *“практика вирішення спорів завжди наражається на одну і ту саму неподолану проблему, що полягає не стільки в тому, аби довести недобросовісність набувача, скільки в тому, як бути в разі, коли відчужувач за своєю волею передав майно. Дотепер її вирішити не вдається, якщо формально тлумачити українське законодавство. Якщо ж поставитися до цього не формально, а із застосуванням принципів права (передусім добросовісності) та засад здійснення цивільних прав (зокрема передбаченого у ч. 3 ст. 13 ЦК України), то це можливо і відкриє наші шляхи для принципового ставлення судової влади до такого роду порушень. Це також цілком і повністю відповідає підходам вирішення подібних складних спорів ЄСПЛ”*. Суд також звертає увагу на думку члена НКР при Верховному Суді Ю. В. Мица, висловлену ним у наданому на запит Позивача науково-практичному висновку, про те, що *“особи, які при укладенні договору порушили закон чи зловживали правами, обопільно не можуть посылатись на порушення чи зловживання іншою стороною і мають перетерпати наслідки таких порушень, зловживань”*. Хоча автор робить загальний висновок про те, що відмова у позові сторони фіктивного правочину з посиланням на положення частини третьої статті 16 ЦК України не може бути визнана обґрунтованою, оскільки при укладенні фіктивного правочину його сторони завжди діють обопільно умисно, цей останній висновок видається Суду таким, що суперечить попередньому. Обопільний умисел сторін

фіктивного правочину не означає, що обидві сторони обопільно зловживали своїми правами. Суд вважає, що у цій справі обопільний умисел сторін зробив можливим зловживання Позивачем своїм правом власності на Майно. З цих підстав саме Позивач є особою, яка, зловживаючи своїм правом власника вільно розпорядитися належним йому Майном, може перетерпати негативні наслідки такого зловживання, які можуть полягати зокрема у відмові суду захистити це право.

45. Суд відзначає *obiter dictum*, що викладений у цій постанові (пункти 39, 43) висновок не стосується зокрема позовів про застосування наслідків нікчемності правочину, поданих в межах процедур, встановлених відповідно до Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”, оскільки застосування цих наслідків спрямоване на захист інтересів перш за все вкладників банку (кредиторів), а не банку як сторони правочину.

<...>